

2017-12-22

YTTRANDE
B2017-1808

Bygglovenheten
Nacka kommun

Yttrande angående bygglovsansökan gällande fastigheten Sicklaön 83:22

Bakgrund

Atrium Ljungberg har lämnat in bygglov avseende en byggnad som är tänkt att ersätta två befintliga byggnader på platsen utifall rivningslov medges. De två befintliga byggnaderna som avses ersättas är hus 204 samt 502 C. Byggnad 204 är Diesels Motorers första verkstadsbyggnad uppförd 1898. Byggnad 502 C är en f.d. kontorsbyggnad från 1950-talet. Byggnaderna ligger inom en miljö utpekad som särskilt värdefull i kommunens kulturmiljöprogram, Sickla f.d. industriområde.

Fastigheten omfattas av detaljplan för Sicklaön 83:22 m fl., Sickla Köp kvarter och del av Sickla Industriområde (DP 451). I detaljplanen omfattas såväl hus 204 som hus 502 av en varsamhetsbestämmelse, *k1 "Kulturhistoriskt eller arkitektoniskt intressant byggnad/ byggnadskomplex vars bevarande är motiverat. Karaktärsdrag och värden skall beaktas vid eventuell om – och tillbyggnad."*

Båda byggnaderna ligger även inom ett område som omfattas av skyddsbestämmelsen *q "Kulturhistoriskt värdefullt f.d. industriområde vars grundläggande funktionella tydlighet och struktur skall bevaras. Nya byggnader skall utformas med särskild hänsyn till områdets egenart."*

Enligt detaljplan förfogar Atrium Ljungberg över en byggrätt till en höjd motsvarande cirka en sjuvåningsbyggnad. Enligt ansökan framhåller Atrium Ljungberg att möjligheterna att bevara hela eller delar av befintliga byggnader och bygga på/till dessa vara i princip ogörligt.

Historik

Industrin i Sickla tillkom som en följd effekt av järnvägens tillkomst och dragning. Järnvägsspårens lägen gav anvisningar om bebyggelsens och industriområdets expansionsriktningar.

Verkstadsbyggnaden, hus 204, byggdes år 1898 nära Sickla station på en tomt som Diesel inköpte från Stockholm-saltsjön. Verkstadsbyggnaden placerades i väst – östlig riktning längs med stickspåret. Förutom att fungera för produktion utgjorde den första verkstadsbyggnaden en fysisk manifestation av dels Wallenbergföretaget Diesel Motorer AB, dels Rudolf Diesels uppfinning vars svenska patent företaget inköpt. För byggnadens konstruktion och byggnadsritningar svarade ingenjören Harald Kinberg. Verkstaden byggdes till med diverse funktioner och 1914 tillbyggdes en verkstadslänga åt norr. Byggnaden kom efter det att benämnas Z-verkstaden.

I samband med moderniseringar under 1930- och 40-talet ändrades byggnaden. Bland annat tillkom det platta taket. I den ursprungliga verkstadsbyggnaden samsades produktionens alla led – svarvning, gjutning, montering, avsyning och administration. De olika tillbyggnader som gjordes speglar de krav på nya lokaler för specifika funktioner som produktionen ställde.

Under 1950-talet växte Atlas Copco explosionsartat och hela världen blev företagets marknad. För företagets räkning uppfördes ett nytt huvudkontor, hus 502. Det nya huvudkontoret började uppföras 1954 och togs i bruk två år senare. Byggnaden inrymde främst kontorsplatser och i översta våningen rymdes styrelse, direktion och representationsrum med restaurang. Även servicefunktioner som tex tryckeri rymdes i bottenvåningen. 1961 byggdes kontorshuset till med ett skivhus i rät vinkel mot söder. Denna tillbyggnad ingår inte i bygglovsansökan. Huvudkontoret är uppförd i en för tiden typisk tegelarkitektur med mönsterlagt fasadtegel och mer påkostade fasaddetaljer.

Kulturhistoriskt värde

Verkstadens arkitektoniska uttryck har ändrats sedan byggnaden uppfördes 1898. Den industriella verksamheten, produktionen, ställde krav på ändamålsenliga lokaler. Byggnaden har därför utvecklats i samma takt som företaget. Enligt den antikvariska förundersökningen framtagen av Nyréns arkitektkontor år 1999 framgår att byggnadens ursprungliga arkitektur har förvanskats till följd av produktionens ombyggnader. Byggnadens värde ligger därför inte i det arkitekturhistoriska bevarandevärdet. I rapporten framgår dock att det kulturhistoriska värdet ligger på det *industrihistoriska planet*; att byggnaden är ett fysiskt dokument över Diesel Motorers första verkstadsbyggnad. Byggnaden har därför ett särskilt *industrihistoriskt värde*. Byggnadens egenskap som den första verkstadsbyggnaden som uppfördes åt Dieselmotorers räkning tillmäter byggnaden även ett högt *dokumenthistoriskt värde*.

Industrin i Sickla tillkom som en följd effekt av järnvägens tillkomst och dragning. Verkstadshuset placering, utmed det tidigare stickspårets dragning, berättar tydligt om det historiska sambandet mellan industri och dåtidens nya kommunikationsmedel. Längs med byggnaden finns en upphöjning i gaturummet. Järnvägsspårens lägen har således gett anvisningar om expansionsriktningar. Denna utgör ett spår från den perrong som använts för in- och avlastning. Byggnaden tillmäts ett särskilt *pedagogiskt värde* eftersom den tydliggör det historiska sambandet mellan järnväg, stickspår och produktionen. Byggnaden bidrar idag med ett betydelsefullt *miljöskapande värde*. Industrimiljöns mångfald av volymer i olika höjder, tegelfasader som lappats och lagats, byggts om och byggts till är det som skapar upplevelsen av historisk industrimiljö.

I den antikvariska förundersökningen framkommer att "Huvudkontorets båda byggnadskroppar är tydliga uttryck för sin respektive tidsanda som präglats av ekonomisk optimism och en stark tro på ekonomisk utveckling. Denna anda av rationalitet avspeglas i arkitekturen där upprepning och rätlinjighet i allt högre grad blir en dygd. Arkitekturens uttryck blir indirekt en manifestation och som sådan en presentation av den självbild beställaren vill ge av sig själv- rationalitet- potens, tillgång till internationellt kontaktnät etc."

Huvudkontoret bedöms idag ha *arkitekturhistoriska värden* som ett tidstypiskt exempel på dåtidens kontorsbyggnader. Byggnadens särskilda värden ligger dock i dess symbolik för Atlas Copcos stora expansion under 1900-talets mitt (*symbolhistoriska värden*). Huvudkontoret har, precis som verkstadsbyggnaden fått en placering som förhåller sig till Saltsjöbanan. Huvudkontoret vänder sig, förutom mot Saltsjöbanan även mot Värmdövägen. Den öppna platsen mellan huvudkontoret och Saltsjöbanan/Värmdövägen, gör att byggnaden, med dess tidstypiska gavel framträder tydligt i stadslandskapet. Den synliga, och framträdande placeringen har troligtvis varit högst medvetet. Det f.d. kontorshuset, hus 502, är idag en symbol för företagets expansion under 1900-talets mitt, och det visar på industrins kontinuitet i Sickla. Utöver byggnadens arkitekturhistoriska och symbolhistoriska värden har byggnaden miljöskapande värden. Kontorshuset är en av de byggnader som bidrar till närmiljöns upplevelsevärden, där en mångfald av volymer och tidsskick skapar områdets särskilda karaktär och känslan av historiskt tidsdjup.

Det kulturhistoriska värdet i ett industriområde utgörs främst av helheten: den struktur som bebyggelsen, anläggningar och mark tillsammans bildar. Sickla före detta industriområde bevarar idag en helhetsmiljö som kan berätta om industrins mångfacetterade behov och produktionens utveckling genom tiderna.

Förslaget

Förslaget innebär att de två befintliga byggnaderna rivs och ersätts med en ny volym. Mot järnvägsgatan föreslås de två nedervåningarna utformas med inspiration från verkstadsbyggnadens ursprungliga arkitektur från 1898. De nedre fasaderna uppförs därför i tegel. Ovanpå den två våningar höga och traditionellt utformade tegelfasaden markerar en indragen glasad ”midja” den ursprungliga byggnadens höjd. Ovan denna uppförs en fasad av i huvudsak cortenstål med detaljer av rostfritt stål och grått fasadglas. Järnvägsgatans nuvarande lastkaj, eller perrong (som minner om perrongen mot det historiska stickspåret) föreslås tas bort. I stället föreslås vägen att sänkas mot fasaden, varför en trappa byggs in i gaturummet.

Mot Smedjegatan uppförs hela fasaden av cortenstål, rostfritt stål och grått fasadglas.

Synpunkter på förslaget

Eftersom förslaget bygger på rivning av befintlig byggnad så inaktualiseras detaljplanens varsamhetsbestämmelse, *kl ”Kulturhistoriskt eller arkitektoniskt intressant byggnad/ byggnadskomplex vars bevarande är motiverat. Karaktärsdrag och värden skall beaktas vid eventuell om – och tillbyggnad.”*

Nybyggnadsförslaget skall däremot svara upp motgällande skyddsbestämmelse *”q” Kulturhistoriskt värdefullt f.d. industriområde vars grundläggande funktionella tydlighet och struktur skall bevaras. Nya byggnader skall utformas med särskild hänsyn till områdets egenart.”*

Förslaget att återanvända det äldre teglet och bygga upp bottenvåningarna med inspiration hämtad från den ursprungliga arkitekturen kan möjligen bidra med vissa upplevelsemässiga värden för dagens besökare, ett upplevelsevärde av vad som varit en historisk miljö. Den här typen av, till vissa delar, återskapade fasader är dock inte helt oproblematiska. Fasaden sägs hämta sin inspiration från den ursprungliga byggnaden från 1898. Sedan byggnaden uppfördes 1898 har den befintliga byggnadens arkitektur dock förändrats i takt med produktionen liksom företagets framgångar. Nya processer och behov har satt sina spår i det som idag inte är en välbevarad arkitektur, men likväl en historisk fasad med berättarvärde. Byggnadens befintliga uttryck har därför ett industrihistoriskt värde som en ny tegelfasad inte kan ersätta. Inte heller kan ett återanvänt tegel bidra till den autentiska upplevelse dagens byggnader ger. Ett återskapande av 1898 års fasaduttryck ger utifrån detta perspektiv ett statiskt perspektiv på industrins utveckling- som aldrig funnits. Risken blir i stället att den nyuppförda historiserande arkitekturen förväxlas med det som är det verkliga kulturarvet.

Fasadernas övriga gestaltning bygger på ett förhållandevis kvadratisk formspråk, där rostroda cortenplåtar står för det arkitektoniska uttrycket. Byggnaden föreslås även få fasaddetaljer av rostfritt stål och grått fasadglas. Corten som fasadmateriäl ger ett rationellt, industriellt uttryck. Den av cortenplåten mörka och visuellt tunga fasaden kommer att ta stor och tydlig plats i stadsrummet. En påbyggnad med lättare karaktär, likt andra industribyggnader i området hade kunnat vara intressant att studera. Då hela fasaden mot Smedjegatan utförs i corten, stål och grått fasadglas tillskapas här mindre variation än mot Järnvägs-gatan.

Nuvarande kontorshuset, som vänder sig mot Värmdövägen och Saltsjöbanan, karaktäriseras inte av repetitiv rationell industriarkitektur, såsom det står skrivet i bygglovsansökan. Byggnaden som används som Atlas Copcos huvudkontor har en genomtänkt och påkostad arkitektonisk gestaltning med hög kvalitet i såväl utförande som material, även vad gäller detaljeringsutförandet. Den nya volymens grova material och formspråk kan inte likställas med den befintliga och mer påkostade byggnadens möntersmurade tegelfasader, med detaljer av ädelträ och kopparplåt.

Förslaget innebär att den befintliga lastkajen, perrongen, tas bort. Perrongens placering utmed Järnvägs-gatan tydliggör det äldre stickspårets dragning. Även om den ursprungliga kajen, eller perrongen, byggts om har den såväl höga symbolvärden som pedagogiska och miljöskapande värden. Ett borttagande av den höjdskillnad som symboliserar kajen, eller perrongen, medför förvanskning av områdets tydlighet och struktur.

Enligt detaljplanen finns en bestämmelse som innebär att områdets grundläggande funktionella tydlighet och struktur inte får förvanskas. Nya volymer placeras i princip som nuvarande byggnader. På så sätt bevaras områdets väst- östliga riktning, dess struktur i enlighet med planbestämmelsen. Däremot bedöms skyddsbestämmelsens formulering avseende bevarande av områdets funktionella tydlighet svår att leva upp till med den nya volym som föreslås. En ny volym uppförd i modern tid kan omöjligtvis bevara områdets funktionella tydlighet eftersom de nya fasaderna och den nya volymen inte har frambringats av industrins fortlöpande utveckling. Den koppling nuvarande verkstadshus respektive kontorshus har till ursprunglig funktion är svår att ersätta.

Föreslaget fasadmateriäl av i huvudsak cortenplåt bedöms kunna samspela med områdets industriella karaktär, områdets egenart. Tolkningen i den nya arkitekturens gestaltning innebär dock en förhållandevis schematisk och förenklad bild av det kulturhistoriska arvet.

För att kunna behålla områdets funktionella tydlighet och historiska berättarvärde hade det varit önskvärt att noggrant utreda möjligheten att bevara, byggnadernas fasader. Ett bevarande av befintliga fasader med ett tydligt men varsamt tillägg hade utifrån kulturmiljösynpunkt varit att föredra. På så sätt kan områdets årsringar bevaras, samtidigt som området utvecklas.

I tjänsten

Niss Maria Legars
Kommunantikvarie